

אילימא אליבא דרבי עקיבא, הא אפילו בזמן הזה סבירא ליה דאיתא להאי תקנתא, דבני הכפרים מקדימין. דהא רבי עקיבא בזמן הזה הוה, ושנה הלכה זו במשנה³⁰. ואילו רבי יהודה קאמר, דבזמן הזה, אין קורין אותה — אלא בזמנה!?

אלא לאו, רבי יהודה — אליבא דרבנן אמרה. ואפילו הכי קאמר, דבזמן שהיו חשנים כתיקנן, וישראל היו שרויין על אדמתן מיהא — הוה קרינן גם בשאר הימים! חזינן, דרבנן נמי דרשי "זמן — זמנא — זמניהם"!? —

ומסקינן: תיובתא דרבי יוחנן, דאמר דלרבנן לעולם אין קורין אותה אלא בזמנה — תיובתא³¹.

איכא דאמרי: הכי אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: זו דברי רבי עקיבא

סתימתאה, שגם בזמן הזה מקדימין ליום הכניסה. אבל חכמים אמרו: בזמן הזה, שאין ישראל שרויין על אדמתן, הואיל ומסתכלין בה, אין קורין אותה אלא בזמנה. דאף דאינהו נמי דרשי "זמן זמנא זמניהם", אחר החורבן החמירו — שמא יטעו בחשבון.

תניא נמי הכי, אמר רבי יהודה: אימתי אמרינן דבני הכפרים מקדימין ליום הכניסה, בזמן שהשנים כתיקנן וישראל שרויין על אדמתן. אבל בזמן הזה, הואיל ומסתכלין בה — אין קורין אותה אלא בזמנה.

רב אשי קשיא ליה ברייתא דרבי יהודה דלעיל, דאמר דבזמן הזה אין קורין אותה אלא בזמנה — אדרבי יהודה דמתניתין דלקמן, ומוקים לה לברייתא — כרבי יוסי בר ב-ב יהודה.

והכי קשיא ליה:

לקבוע לעניים יום אחד קבוע לקבל המעות בכל המקומות, שמא יבואו למקום שאין קורין בו היום, ויצאו כפחי נפש. [ועיין עוד בהשגות הראב"ד על בעל המאור].

עוד הביא הרא"ש, דיש גורסין "הואיל ומסתכנין בה", שבאין לידי סכנה כשרוצין להעמיד על דתיהן, עיי"ש.

אמנם במדרש תנחומא [פר' בראשית סי' ג', ד"ה ותשובת שאלה] איתא הכי: "אבל בזמן הזה, הואיל ומסתמא בקיאיין הן, אין קורין אלא בזמנה".

30. כך פירש רש"י. והקשו הראשונים, הא רבי עקיבא היה גם בזמן הבית, שהרי היה חתנו של כלב שבוע, שהיה בזמן הבית, כדאיתא במס' כתובות [ס"ב ע"ב]. [ובשפת אמת הקשה עוד, הא כמה משניות איתא דלא נ"מ בזה"ז. עיי"ש?]

ופירש הרשב"א בשם התוס' [אינו בתוס' שלפנינו], דפשיטא ליה דמתניתין בזמנה"ז מיירי, מדקתני: "אימתי, במקום שנכנסין בה בשני ובחמישי וכו'", ומדפליג בין נכנסין לאין נכנסין, ולא מפליג בין בפני הבית לשלא בפני הבית, ש"מ דאפילו בזמן הזה איתא להאי תקנתא. ועיי' בשפת אמת.

ובתוס' הרא"ש כתב, דמדתנן: "אימתי במקום שנכנסין בכו"ה", ולא קתני "שהיו נכנסין", שמע מינה, דבכל עת שנכנסין בשני וחמישי — מקדימין ליום הכניסה, ואף בזמן הזה.

אבל הריטב"א כתב ליישב פירש"י, דהאי דאמר דרבי עקיבא לאחר חורבן היה, היינו שעיקר ענייניו היו לאחר חורבן. עיי"ש.

31. וכתב הריטב"א, דהא דלא אמרינן דרבי

תריץ ואמר: מאן דתני לה כרבי יהודה — לאו דווקא. מאן דתני לה כרבי יוסי בר יהודה — דווקא, דודאי רבי יוסי בר יהודה אמרה. ובאמת פליג רבי יוסי בר יהודה — ארבי יהודה דמתניתין, וסבר, דאין קורין אותה — אלא בזמנה.

שנינו במשנתנו: כרבים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון קורין בחמשה עשר וכו'.

מנהגי מילי, דהמוקפין חומה קורין בט"ו?

אמר רבא, דאמר קרא: "על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרוזות וגו'" עושים את יום ארבעה עשר". והרי נאמרו במקרא קודם לכן שני ימים: ארבעה עשר וחמשה עשר. ומדאמר קרא דפרזים [ערים שאין מוקפות חומה, ונקראות "פרזים" משום שמתוך שאין להן חומה — ישיבתן נפוצה ופרוצה] עושין בארבעה עשר, מכלל דמוקפין — עושין בחמשה עשר, דשדייה לקרא ד"חמשה עשר" — אמוקפין.

ומקשינן: ואימא דפרזים עושין בארבעה עשר, אבל מוקפין כלל וכלל לא עושין³³,

ומי אמר רבי יהודה בזמן הזה, הואיל ומסתכלין בה, אין קורין אותה אלא בזמנה?

ורמינהי ממתניתין דלקמן: אמר רבי יהודה: אימתו הכפרים מקדימין ליום הכניסה, במקום שנכנסין בשני ובחמישי לעיירות לדין. אבל מקום שאין נכנסין בשני ובחמישי, אין בו קולא לבני הכפרים, ואין קורין אותה — אלא בזמנה.

משמע, דבמקום שנכנסין בשני ובחמישי מיהא — קרינן ביום הכניסה, ואפילו בזמן הזה, ולא חיישינן להא דמסתכלין בה??!

וסלקא אדעתין, דמשום הכי — מוקים לה לברייתא כרבי יוסי בר יהודה.

ותמהינן: ומשום דקשיא ליה דרבי יהודה דמתניתין — אדרבי יהודה דברייתא, מוקים לה לברייתא כרבי יוסי בר יהודה, הא בברייתא תני דרבי יהודה אמרה??³²

ומבארין: רב אשי שמיע ליה, דאיכא דתני לה לברייתא כרבי יהודה, ואיכא דתני לה כרבי יוסי בר יהודה. ומדקשיא ליה דרבי יהודה דברייתא — אדרבי יהודה דמתניתין,

33. צריך ביאור, מאי סלקא דעתיה, וכי בני המוקפין לאו ישראל נינהו?! וביאר הפני יהושע על פי הרמב"ן, דהיינו משום שעיקר הנס היה על יושבי פרזות. משא"כ יושבי כרכין, לא היו בסכנה כל כך. ועיי' בשפת אמת, מה שתמה על זה.

ומהר"ש די אוזידא [ט' י"ט] ביאר, דסלקא אדעתין, דבשלמא הפרזים, אשר בכל יום ויום נעשה להם דוגמת הנס, שהרי אינם יושבים בערי המבצר בהשקט ובטח, ראוי הוא שיעשו זכר לנס. אבל המוקפין, הוא אמינא שלא יעשו זכר

יהודה דעת שלישית היא, ופליג אדר"ע ואדרבנן, היינו משום דלא ניחא לגמ' למימר דפליג אכולהו.

ובתוס' רי"ד כתב, דלשון "אימתו" דרבי יהודה, בא לפרש — ולא לחלוק.

32. עוד הוסיף הריטב"א, דהא לא קשיא, דהא מצי לתרוצי, דתרוויהו רבי יהודה, ומתניתין אליבא דרבי עקיבא, וברייתא אליבא דרבנן. או, דתרי תנאי נינהו — ואליבא דרבי יהודה.

ומתרצינן: **אי הוה כתב קרא: "את יום ארבעה עשר וחמשה עשר"** — הוה משמע **בדקאמרת**, דיעשו את שני הימים. אבל **השתא דכתיב: "את יום ארבעה עשר ואת יום חמשה עשר"**, **אתא מלת "את"** בתרא — **ופסיק³⁴**, למימר **דהני — פרזים — בארבעה עשר, והני — מוקפין — בחמשה עשר.**

ומקשינן: **ואימא דפרזים עושין בארביסר, ואילו מוקפין, שלא נקבע זמנם בפירוש, אי בעו — יעשו בארביסר, אי בעו — יעשו בחמיסר?**

ומתרצינן: **אמר קרא "בזמניהם".** ודרשינן: **זמנו של זה — פרזים, לא זמנו של זה — מוקפין.** ואם כן, על כרחך דזמנם של מוקפין — **בחמשה עשר דווקא³⁵.**

ומקשינן: **ואימא דיעשו מוקפין בתליסר, וקרא דכתיב "חמשה עשר" — נימא דמיירי בשושן, שיעשו הם בט"ו כבשעת הנס?**

והאי דאמר קרא חמשה עשר — שדי ליה אשושן, שעושין בט"ו כדרך שעשו בשעת הנס?

ומתרצינן: **וכי בני מוקפין לאו ישראל נינהו, דאמרת דלא יעשו את ימי הפורים כלל!?**

ועוד, הא **"מהודו ועד כוש"** כתיב [ואף על גב דלא כתיב האי לישנא בעניינא דעשיית ימי הפורים, הא כתיב "בכל מדינות המלך אחשורוש", דהיינו נמי מהודו ועד כוש], ואם כן, על כרחך דגם במוקפין עושין את ימי הפורים! וכיון דרק בני פרזים עושין בי"ד, שמעינן מינה, דבני מוקפין — עושין בט"ו.

ומקשינן: **ואימא דפרזים עושין בארביסר, כדכתיב במגילה, ואילו מוקפין עושין בארביסר, וגם בחמיסר, כדכתיב: "להיות עושים את יום ארבעה עשר לחודש אדר ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה", דמשמע, שיעשו את הפורים שני ימים!?**

כתב בשם החיד"א, דבמגילה, אי לאו "את", הוה משמע שיעשו יום טוב בי"ד ובט"ו, להכי אמרינן, דאתא "את" — ופסיק. משא"כ ברחיצה, דאין דרך בני אדם לרחוץ ידים ורגלים בבת אחת — אלא נפרדים. להכי אמרינן דאתא "את" — לחברן, למימר שירחצן בבת אחת. ועיי' בשו"ת חתם סופר [או"ח סי' קצ"ד] מה שתירץ [וע"ע מה שכתב החת"ס בדרשות ח"א דף ר"ד ע"א].

³⁵. כתב בשער הציון [סי' תרפ"ח, אות ה'] בשם הגר"א, דבדיעבד יוצא בן כרך גם אם קרא בי"ד, וכ"כ הפמ"ג. אבל הפר"ח סובר דאפילו בדיעבד אינו יוצא. עיי"ש.

לנס כלל. ובאמת על זה לא מהני התירוץ ד"וכי לאו ישראל נינהו?" מידי, ולכן תירצה הגמ' עוד, ד"מהודו ועד כוש" כתיב.

³⁴. בשער אפרים [סי' מ"ח] הקשה, הא גבי קידוש ידים ורגלים, דכתיב: "ורחצו וגו' את ידיהם ואת רגליהם", אמרינן בזבחים [י"ב ע"ב], דבעינן דווקא ידיהם ורגליהם בבת אחת!?

ותירץ השער אפרים, דילפינן לה מדכתיב הכא: "את יום ארבעה עשר לחודש אדר ואת יום חמשה עשר בו", והוה ליה למכתב את תיבות "לחודש אדר" — בסוף הפסוק! משו"ה אמרינן דאתא "את" — ופסיק.

ובשדי חמד [כללים, מערכה א' כלל שצ"ו]

ומתרגינן: כיון שלא מצינו שייחד הכתוב זמן למוקפין, מסתברא דיעשו כבני שושן, שעושין בחמשה עשר כבשעת הנס.

אשכחן עשייה דמשתה ויום טוב, דפרזים עושין בי"ד. דהא קרא ד"על כן היהודים הפרזים וגו' עושים את יום ארבעה עשר וגו'" — בעשיה מיירי.

אבל זכירה — קריאת המגילה — מנלן?

ואמרינן: ילפינן לה מהקישא. דאמר קרא: **"והימים האלה נזכרים ונעשים"**, איתקש זכירה — לעשייה, דעבדינן לתרוויהו בחד יומא³⁶.

ואמרינן: מתניתין דאמרה דרכין המוקפין חומה שקורין בט"ו, היינו דווקא מוקפין מימות יהושע בן נון — **דלא כי האי תנא**:

דתניא: רבי יהושע בן קרחה אומר: כרכין המוקפין חומה מימות אחשורוש — קורין בחמשה עשר.

מאי טעמא דרבי יהושע בן קרחה?

משום דמדמינן כי [כמו] שושן. מה שושן —

מוקפת חומה מימות אחשורוש, וקורין בה בחמשה עשר, אף כל עיר שמוקפת חומה מימות אחשורוש — קורין בה בחמשה עשר.

ותנא דידן, דתלה במוקפין מימות יהושע בן נון, מאי טעמא?

ילוף גזירה שוה "פרזי" — "פרזי"³⁷. כתיב הכא במגילה: **"על כן היהודים הפרזים, וכתיב התם בכיבוש ממלכת עוג על ידי משה ויהושע: "ויתן ה' אלקינו בידנו גם את עוג וגו' ונלכד את כל עירו וגו' ערים בצרות חומה גבוהה וגו' לבד מערי הפרזי הרבה מאד"**.

מה לחלן, בכיבוש ממלכת עוג — מיירי בערים מימות יהושע בן נון³⁸, אף כאן, במגילה, מיירי בפרזים מימות יהושע בן נון. ואם הוקפה לאחר מכן, לא חשיבא מוקפת לענין מגילה.

והוינן בה: בשלמא רבי יהושע בן קרחה — לא אמר כתנא דידן, דבעינן מוקפין מימות יהושע, משום דלית ליה גזירה שוה ד"פרזי" — "פרזי", שלא למד האי גזירה שוה מרבתינו [ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו, אלא אם למדה מרבתינו].

שמועה כלל ל"ח]. אלא, הוכחת לשון בעלמא הוא.

38. בטורי אבן תמה, הא הך קרא כתיב גבי ממלכת עוג שכיבש משה, ואם כן, אמאי תלה ביהושע? עיי"ש.

ועיי' במרומי שדה, שהביא בשם המאירי, דנפקא ליה משום דהאי קרא כתיב בענין בתי ערי חומה, ודין זה תליא בקדושת הארץ, וקדושה זו לא היתה — אלא בימי יהושע.

36. כתב הריטב"א, דהך דאיתקש — היינו דווקא לענין קביעות הימים, אבל לא לכל ענין. שהרי חייב אדם במקרא מגילה בלילה, ואילו סעודה — אינה אלא ביום.

37. כך משמע מרש"י, דהויא ילפוטא גמורה. אבל הריטב"א כתב, דלאו היינו גזירה שוה ממש, וכן כתב הרמב"ן. והיינו, משום דדברי תורה, מדברי קבלה — לא ילפינן, וה"ה דדברי קבלה מדברי תורה — לא ילפינן [וכ"כ ביבין

והאי דכתיב "עיר ועיר" נמי — לחלק בין הפרזים, דהיינו, בין שושן — לשאר עיירות, דשושן, אף על פי שאינה מוקפת מימות יהושע, קורין בה בט"ו.

אלא לרבי יהושע בן קרחה, דאמר, דאף מוקפות מימות אחשורוש — קורין בט"ו, בשלמא קרא ד"מדינה ומדינה", לחלק בין מוקפין מימות אחשורוש — לשאינן מוקפין אתא, דהיינו, בין שושן — לשאר עיירות.

אלא "עיר ועיר" למאי אתא, הא לדידיה אין עוד חילוק בין מוקפת למוקפת, או בין פרזים לפרזים?

אמר לך רבי יהושע בן קרחה: ולתנא דידן מי ניחא? הא לדידיה נמי תקשי! דכיון דאית ליה גזירה שוה ד"פרזי" — "פרזי", לחלק בין מוקפות מימות יהושע — לפרזים, קרא ד"מדינה ומדינה", דאמרת דאתא לחלק בין מוקפת מימות יהושע, למוקפת מימי אחשורוש — למה לי, הא ילפינן לה מגזירה שוה?

אלא, האי קרא ד"מדינה ומדינה" — לדרשה אחריתא הוא דאתא, וכדרבי יהושע בן לוי הוא דאתא.

אלא תנא דידן, מאי טעמא לא אמר רבי יהושע בן קרחה דיליף משושן?

ותמהינן: מאי טעמא? משום דהא אית ליה גזירה שוה ד"פרזי" — "פרזי", דהכי יליף מרביה, למילף הך גזירה שוה!

ומבארין, הכי קאמר הגמרא: אי ילפת לה מגזירה שוה, אלא שושן, היאך קבעוה בחמשה עשר? דעבדא כמאן?³⁹ לא כפרזים, שהרי פרזים עושין בי"ד! ולא כמוקפין, שהרי לא ידעינן בה שהוקפה מימות יהושע⁴⁰!

אמר רבא, ואמרי לה שאמרה כדי [שם חכם⁴¹]: שאני שושן, הואיל ונעשה בה נס, שניתן להם להרוג בשונאיהם שני ימים, ועל כרחם לא נחו עד ט"ו, להכי קבעו כך לדורות.

ומקשינן: בשלמא לתנא דידן, דסבירא ליה דבעינן מוקפת מימות יהושע בן נון, ורק שושן שאני, היינו דכתיב: "מדינה ומדינה ועיר ועיר". דמשמע דיש מנהג חלוק במדינות, ומנהג חלוק בערים. דהאי דכתיב "מדינה ומדינה" — לחלק בין המוקפות חומה, דהיינו בין מוקפין חומה מימות יהושע בן נון, שקורין בט"ו — למוקפת חומה מימות אחשורוש, שקורין בי"ד⁴².

41. בסדר הדורות [אות כ'] כתב, ד"כדי" אינו שם חכם, אלא הכוונה שנאמר מאמר זה בלא הזכרת שם חכם [ו"כדי" — לשון חנם הוא]. וכתב השפתי חכמים, דבהא ניחא שלא מצינו בש"ס שום מאמר בשם כדי, אלא רק "ואמרי לה כדי".

42. ד"מדינה" היא עיר גדולה מאד — עיר מלוכה [הגר"א בפי' המגילה, א' א'].
39. כתב הרש"ש, ששמע מפרסי אחד, אשר שושן הישנה כבר נחרבה עד היסוד, ויתכן שגם בימי התלמוד היתה חרבה, ולכך פריך הש"ס "דעבדא" — בלשון עבר. ואולי גם בימי רבי היתה חרבה, ולכך לא הוזכר דינה במשנה.

40. האי לישנא ד"ולא כמוקפין" קשה לכאורה, דהא עבדה בט"ו כמוקפין! ועיין רש"ש.

ותמהינן: ולימא בפירושו מיל, ואמאי קאמר:
כמחמתן לטבריא?

ומבארין: הא קא משמע לך, דשיעורא דמיל
כמה הוי — כמחמתן לטבריא⁴⁵.

והשתא מייתנין עוד מימרות דרבי ירמיה
ואיתימא רבי חייא בר אבא, אנב חך דאמר
לעיל בשיעור מיל [ולחלן ברה ג' ע"א,
יתבאר המשך המקרא ד"מדינה ומדינה"]:

ואמר רבי ירמיה, ואיתימא רבי חייא בר

דאמר רבי יהושע בן לוי: כרך וכל הסמוך לו
— אף על פי שאינו נראה עמו, וכל הנראה
עמו — אף על פי שאינו סמוך [כדמפרש
לקמן] — נידון ככרך.

ולהכי סמך קרא "עיר ועיר" ל"מדינה",
למימר דעיר הסמוכה למדינה — תהא
כמותה⁴³.

ועד כמה חשיב סמוך, שיהא נדון ככרך?

אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר
אבא: כמחמתן לטבריא והיינו שיעור מיל⁴⁴.

ס"ק ג', ד"ה ותנאי] כתב, דלענין סמוך לא בעינן
תנאי זה לדעת הר"ן.

ובפירושו הב' כתב, דשיעור מיל קאי בין
אסמוך ובין אנראה. ופירש הב"י, דשאני השיעור
בסמוך ונראה, דבסמוך מדדינן שיעור ההליכה,
ואם העיר על ההר, גם ההליכה ע"ג ההר
מתחשבת בשיעור. אבל בנראה, מדדינן בחוט
מתוח ממקום למקום. ועיי' מש"כ הדרכי משה.
וע"ע בט"ז ובב"ח. [ועיי' בב"י שדן בדעת
הרמב"ם והטור, וכתב דאפשר דשיעור מיל הוא
רק על נראה, אבל בשאינו נראה — בעינן
דווקא תוך עיבורה של עיר].

45. הקשה הטורי אבן, אמאי תלה שיעור מיל
בדבר שאינו ידוע לכל? הא שיעור קצוב הוא,
שהוא אלפיים אמה! ? וכן הקשה על הגמ'
בפסחים [מ"ו ע"א], דאמרי דשיעור מיל הוא,
כדי שיהלך ממגדל נוניא לטבריא. ועיי"ש מה
שתירץ. ועיי' בשפת אמת בפסחים [מ"ו ע"א]
מה שתירץ על קושיה זו.

ובחזו"א [סי' קנ"ג סק"ד] כתב, דהמידה
היא טורח מרובה, וצריך בקיאיין שילכו ויעמלו
עד שיקבעו הדבר. הלכך, כשהיה כבר מקום
שטרחו בו חכמים וקבעו מידתו — היו מוסרין

43. והקשה הרשב"א, א"כ, כפילות "עיר ועיר"
למה לי? ותירץ, דילפינן מינה, דעיר וכל הסמוך
לה — נדון כעיר. ונ"מ, דכפר הסמוך לעיר —
אינן מקדימין ליום הכניסה [ותמה הטורי אבן,
דאם איתא להאי מלתא, לא הוי שתיק הש"ס
מינה].

והטורי אבן כתב, דמכפילות "עיר ועיר"
דרשינן, דחילוק יש בעירם. דעיר הסמוכה לכרך
— קורין בט"ו, ושאינה סמוכה — קורין ב"ד
[עיי"ש].

44. שיטת רש"י והרשב"א ועוד ראשונים,
דשיעור מיל דאמרינן — היינו לענין סמוך
שאינו נראה. אבל בנראה — לא נתפרש
השיעור. וכתב הרשב"א, דלית ליה שיעורא,
אלא כל שהוא נראה — קורין בט"ו.
והריטב"א כתב, דכל שהוא נראה עם הכרך,
ומשתתף עמו בענייניהן — קורא בט"ו.

והר"ן כתב בפירושו קמא, דבעינן שיהא
מתחשב מתחומי העיר, והיינו לכאורה
כהריטב"א. אלא שכתב דאם רחוק כמה פרסאות
— ודאי דלאו בכלל נראה הוא. עיי"ש. [וכתב
הפמ"ג והפר"ח, דגם בסמוך, בעינן שיהא
מתחשב מתחומי העיר. אבל החזו"א [סי' קנ"ג

אבא: האותיות **מנצפ"ך**⁴⁶, שהן האותיות הכפולות שבא"ב [שיש להן שתי צורות, צורה אחת כשהאות באה באמצע מילה, וצורה אחרת כשבאה בסוף מילה], **הצופים** — נביאי הדורות⁴⁷ — **אמרום**⁴⁸.

וסלקא אדעתין השתא, דהם חידשום.

ותמהינן: **ותסברא? והכתיב: "אלה המצות** אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני"⁴⁹, ודרשינן מהאי קרא **שאינ נביא רשאי לחדש דבר מעתה**, משעת נתינתה, דדווקא אלה הן המצוות, ותו לא!⁵⁰

ועוד, **האמר רב חסדא:** מכיון שהיו האותיות חקוקות בלוחות משני עבריהם [כדכתיב: "מזה ומזה הם כתובים"⁵¹], האותיות **מ"ם וסמ"ך שבלוחות** — **בנס היו**^{א-ג} **עומדין**⁵². שהרי היו מוקפות אור מכל עבריהם, ולא היה להם מקום חיבור בלוחות. חזינן דאות מ"ם סתומה, היתה כבר בזמן מתן תורה?!

ומתרצינן: **איין**, באמת **אותיות מנצפ"ך** פתוחות וסתומות, **מהוה הווי כבר** ממתן תורה. **ולא הווי ידעי**⁵³ **הי מינייהו באה**

אותו לעם לסימנא. שקל להבחין בכל דרך אם היא ארוכה מן המסומן או קצרה. עיי"ש. וע"ע ביעב"ץ.

46. הריטב"א ותוס' הרא"ש [ועוד ראשונים] מבארים, דנקט כסדר זה, ולא נקט כסדר האלף בית 'כמנפ"צ', משום דלשון 'מנצפ"ך' משמע: "מן צופים — לך".

47. נביאים נקראו צופים, דכתיב [יחזקאל ג' י"ז]: "צופה נתתיך לבית ישראל", וכן [ירמיהו ו' י"ז]: "והקימותי עליכם צופים".

48. ובירושלמי [פ"א ה"ט] איתא, דצופים היו תשב"ר, שהם התקינום. עיי"ש כל המעשה.

49. בתורה אור ציין למקרא זה שבסוף ספר ויקרא. אמנם המהרש"א בשבת [שהובא בהערה הבאה] כתב, דהוא המקרא שבסוף ספר במדבר: "אלה המצות והמשפטים אשר צוה ה' ביד משה אל בני ישראל בערבת מואב על ירדן ירחו".

50. כתב המהרש"א במס' שבת [ק"ד ע"א, ד"ה ואלה], דהאי קרא — בסוף ספר במדבר כתיב, ולפי עניינו — לא אצטריך האי קרא התם, אלא למעט אתא, שאין לחוש רק על המצות

והמשפטים שנאמרו בד' ספרי החומש [וספר אלה הדברים אינו בא לחדש, אלא שהוא משנה תורה].

51. עיי' במפרשים על התורה. ועיי' באבן עזרא שם [שמות ל"ב ט"ו].

52. מכאן הוכיח הרשב"א בתשובה [ח"ז סי' שנ"ב], שהמ"ם הסתומה והסמ"ך — צריכות להיות סתומות לגמרי. דאי נימא דאינן צריכות להיות סתומות לגמרי, הרי לא היו עומדות בנס, שהרי היו עומדות על אותו מקום שאינו חקוק! עיי"ש. וכ"כ בשו"ת הריב"ש [סי' קמ"ו].

53. כתב הריטב"א, דמלוחות הברית שבארון לא היו יכולין ללמוד, לפי שכבר נגנזו בזמן יאשיהו המלך.

ובחידושי גאונים [בעין יעקב] הקשה, הא מ"ם היו עדיין אורים ותומים עד חורבן בית ראשון, והיו שם אותיות פתוחות וסתומות [בשמות השבטים]?!
ותירץ, דהנה כתיב בשמואל, ששאל דוד באורים ותומים: "הארדף אחרי הגדוד הזה, האשיגנו? ויאמר לו ה': רדוף, כי השג תשיג וכו'". ולכאורה קשה, איך השיב לו ה': "רדוף",